

№ 06 (503)
Люты 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Ініцыятыва: праект «Захаваем і ўшануем сваю малую радзіму»** – стар. 3
- **Насустрэч 250-годдзю: грамадзянін вольнасці** – стар. 5
- **Беларуская кухня: традыцыі Клімавіччыны** – стар. 7

У студзені ў слонімскай сярэдняй школе № 2 адбылася раённая краязнаўчая канферэнцыя, прысвечаная Міхалу Казіміру і Міхалу Клеафасу Агінскім, удзел у якой прынялі вучні, настаўнікі і краязнаўцы Слонімшчыны.

Гэтая канферэнцыя адбылася ў Слоніме не выпадкова. Справа

Канферэнцыя ў Слоніме

німам і Валынню. У хуткім часе Слонім ператварыўся ў «паўночныя Афіны».

Пры сваім двары Міхал Казімір Агінскі заснаваў оперны тэатр, музычную

лічаць аўтарам выдадзеных у Варшаве зборнікаў «Гістарычныя і маральныя апавесці» (1782), «Байкі і небайкі» (1788) пад псеўданімам «Слоніміскі грамадзянін». У апошні зборнік увайшлі вершы з «Песень пана Міхала графа Агінскага, гетмана Вялікага Княства Літоўскага, укладзеныя ў верасні 1770 года ў Слоніме». У горадзе над Шчарай часта гасцяваў і пляменнік Міхала Казіміра кампазітар Міхал Клеафас Агінскі.

У Беларусі выйшла шмат кніг, прысвечаных

Агінскім: два выданні па-беларуску мела кніга Анджэя Цеханавецкага «Міхал Казімір Агінскі і яго "сядзіба музаў" у Слоніме», якая ўпершыню пабачыла свет у Кельне ў 1961 годзе, а на беларускую мову яе пераклаў сланіманчанин Уладзімір Сакалоўскі. Таму на

краязнаўчай канферэнцыі ў Слоніме было аб чым размаўляць.

Юныя краязнаўцы Слонімшчыны разам са сваімі настаўнікамі арганізавалі выстаўку, прысвечаную Агінскім. У гэты дзень адбыўся і канцэрт «Паланезы ў жыцці Слоніма», завочная экскурсія «Слонім-Залессе: Агінскія». Пад час канферэнцыі гучалі паланезы і мазуркі Агінскіх у выкананні школьнікаў і настаўнікаў слоніміскіх школ. З дакладаў выступаўцаў прысутныя даведаліся шмат новага пра тэатр Агінскага ў Слоніме, пра вялікі і малы каналы Агінскага, пра жыццё і

Міхал Казімір Агінскі.
Партрэт Г.Р. Лісеўскай
(1755 г.)

дзеясць выбітных дзеячаў у Беларусі.

Сяргей ЧЫПРЫН
Фота аўтара

ў тым, што ў 1775 годзе Міхал Казімір Агінскі атрымаў амністыю і вярнуўся ў горад, дзе пабудаваў некалькі прадпрыемстваў і друкарню. Па яго ініцыятыве і на яго сродкі быў пабудаваны Агінскі канал, а праз палескія балоты яго намаганнямі былі адноўленыя колішнія гасцінцы, якія злучалі Пінск са Сло-

капэлу, адкрыў школу – «Дэпартамент балетных дзяцей», дзе акрамя танцаў дзяцей прыгонных навучалі чытанню і пісьму. Для тэатра ён напісаў оперы «Зменены філосаф», «Елісейскія палі», пісаў і скрыпічныя п'есы, паланезы, іншыя музычныя творы, выдатна выконваючы іх на розных інструментах. Яго

ку мела кніга Анджэя Цеханавецкага «Міхал Казімір Агінскі і яго "сядзіба музаў" у Слоніме», якая ўпершыню пабачыла свет у Кельне ў 1961 годзе, а на беларускую мову яе пераклаў сланіманчанин Уладзімір Сакалоўскі. Таму на

Пра мінулае
Сёння
Дзеля будучыні

падпісныя індэксы:
індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

Пра сям'ю, для сям'і, за сям'ю

Нядаўна ў Доме культуры г. Фаніпаля, што ў Дзяржынскім раёне, адбыўся цікавы канцэрт пад назвай «В этом доме пребудет любовь», які ладзіў са сваім творчым калектывам беларускі дзіцячы паэт, кампазітар, спявак, дырэктар фестывалю сучаснай хрысціянскай культуры «Благовест» Вячаслаў Бабкоў.

Усё пра сям'ю, для сям'і, за сям'ю – такая тэматыка канцэрта, прысвечанага традыцыйным сямейным каштоўнасцям і ўслаўленню любові да родных і блізкіх. Раней артысты выступілі ў многіх гарадах Беларусі, а таксама ў суседніх краінах. Зусім нядаўна яны далі вялікі канцэрт у Барысаве.

У фаніпальскім канцэрце бралі ўдзел салістка, лаўрэат міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў Крысціна Бабкова,

В. Бабкоў (злева)

салістка, паэтэса і кампазітар Юлія Карабейнік, «чалавек-аркестр», мультыінструменталіст, лаўрэат міжнародных конкурсаў Ігар Ляўчук. А мастацкі кіраўнік калектыву В. Бабкоў выконваў ролю канферансье, спевака, дэкламатара ўласных вершаў пра сям'ю, дзяцей, пра лад у доме. Прагучалі песні В. Бабкова і Ю. Карабейнік «Сям'я», «Мілая мама», «Радасць мая», «Маленькі рай», «Дом» і іншыя творы, што спадабаліся слухачам. Зачаравала ўсіх сваім голасам Крысціна Бабкова, якая на высокім выканальніцкім узроўні спявала песні на англійскай і іспанскай мовах. Не

засталіся па-за ўвагай і маленькія глядачы. Іх В. Бабкоў выводзіў на сцэну, дзе яны спявалі разам з артыстамі. А прысутных жанчынаў галантны вядучы канцэрта запрашаў на танец перад сцэнай.

Атрымалася ўсё па-сямейнаму, быццам адбывалася дзеянне ва ўтульнай кватэры з гасціннымі гаспадарамі і жаданымі гасцямі. Канцэрт суправаджаў паказ дзіцячых малюнкаў з 26 краінаў свету. Глядачы змаглі набыць на памяць аб сустрэчы аўтарскі дыск паэта і кампазітара В. Бабкова. І, вядома ж, усе шчыра дзякавалі гасцям ды запрашалі зноў наведаць гасцінны Фаніпаль.

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

І. Ляўчук

МЗС паведамляе

21 лютага – Міжнародны дзень роднай мовы ў адпаведнасці з рашэннем ЮНЕСКА, прынятым у 1999 годзе. Святкаванне гэтага дня ставіць мэтай заахвочванне моўнай разнастайнасці і шматмоўнай адукацыі, а таксама спрыянне ўсведамленню моўных і культурных традыцыяў, якія грунтуюцца на ўзаемапапулярнасці, цярпімасці і дыялогу. У 2014 годзе ЮНЕСКА прапануе прысвяціць Дзень роднай мовы вывучэнню ўкладу нацыянальных моваў ў глабальнае грамадзянскае праз падтрымку традыцыйных ведаў і іх выкарыстання для вырашэння глабальных пытанняў чалавецтва.

МЗС накіравала адпаведны ліст для магчымага далучэння беларускіх дзяржаўных і недзяржаўных арганізацыяў да святкавання міжнародных дзён ЮНЕСКА.

Дзе варта пабываць

Да Міжнароднага дня роднай мовы

21 лютага ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы абудзецца літаратурна-музычны вечар «У дыялогу культур», прымеркаваны да святкавання Міжнароднага дня роднай мовы, што быў абвешчаны Генеральнай канферэнцыяй ЮНЕСКА 17 лістапада 1999 года з мэтай садзейнічання моўнай і культурнай разнастайнасці і шматмоўя.

Дзень роднай мовы асаблівы для кожнай нацыі, кожнага народа, бо няма народа без мовы, няма мовы без яго носбіта. Родная мова нясе ў сабе жывую памяць народа, яго духоўнасць, з'яўляецца скарбніцай звычаяў і традыцыяў, што перадаюцца з глыбіні стагоддзяў ад пакалення да пакалення. Гэта вечная спадчына, да якой неабходна ставіцца беражліва.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Нашы віншаванні

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» віншуе дырэктара Фабрыкі мастацкіх вырабаў Беларускага фонду культуры Алену Леанідаўну Гуд з юбілейнаю датаю ў жыцці і працы.

Прыміце, шануюная Алена Леанідаўна, нашы шчырыя пажаданні здароўя і шчасця, поспехаў у працы, добрабыту ў хаце.

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры»

На тым тыдні

✓ **3 4 па 15 лютага** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва працавала **групавая выстаўка жывапісу «Крыніца святла»**.

У экспазіцыі былі прадстаўленыя працы вядомых каларыстаў З. Літвінавай і М. Бушчыка, а таксама Рыгора Іванова і Рыгора Несцерава, вядомых як аўтары эсэ, прысвечаных жывапісу і ролі мастацтва ў грамадстве.

✓ **3 4 лютага** ў зале беларускай літаратуры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі пачала працаваць **юбілейная выстаўка «Класік беларускай паэзіі»**, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі, перакладчыка Аркадзя Куляшова.

Выстаўка знаёміць з кнігамі паэзіі «Росквіт зямлі» (1930), «Па песню, па сонца!..» (1932), «Сасна і бяроза» (1970) і інш. Летась паэма «Сцяг брыгады» адзначыла 70-гадовы юбілей. Гэта першы буйны твор пра Вялікую Айчынную вайну ва ўсёй савецкай літаратуры. На выстаўцы прадстаўленыя і першая публікацыя паэмы (часопіс «Знамя», № 2 – 3, 1943), і асобныя яе выданні, а таксама пераклады твора на рускую і ўкраінскую мовы. Сярод экспанатаў – розныя выданні зборніка «Новая кніга» (1964), які стаў значнай падзеяй на творчым шляху А. Куляшова. Зборнік быў перакладзены Я. Хелемскім на рускую мову.

На працягу ўсёй творчай дзейнасці паэт шмат перакладаў. На выстаўцы можна пазнаёміцца з перакладамі твораў А. Пушкіна, М. Лермантава, С. Ясеніна, А. Твардоўскага, Т. Шаўчэнкі, М. Рэльскага і інш.

Выстаўка працуе да 10 сакавіка.

✓ **6 лютага** ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа прайшла **музычна-паэтычная вечарына «Аркадзь Куляшоў. Ад Бесядзі да акіяна»**, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння народнага паэта Беларусі. Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры і ЦНБ НАН Беларусі. Да мерапрыемства было прымеркаванае **адкрыццё кніжнай выстаўкі «...І сэрца абпалена смагай радка»**.

Пад час імпрэзы ўвазе ўдзельнікаў была прадстаўленая відэапрэзентацыя матэрыялаў выстаўкі (рукапісы, нататнікі, узнагароды і іншыя асабістыя рэчы класіка беларускай літаратуры).

У вечарыне ўзялі ўдзел родныя і сябры А. Куляшова, даследчыкі і пісьменнікі.

✓ **3 5 па 9 лютага** ў Нацыянальным выставачным цэнтры «БелЭкспа» прайшла **XXI Мінская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш**, у якой прынялі ўдзел каля 600 удзельнікаў з 26 краінаў свету.

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць
камлектаў

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камлектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 20 — год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

індэкс 63320

індэкс 633202

Індывідуальная падпіска –

Ведамасная падпіска –

Кожны раз, прыезджаючы ў сваю пастаўскую вёсачку, якая ўжо вымірае, з сумам успамінаю, што яшчэ 50 гадоў таму яна была жывой і шумнай, што каля нашай хаты, дзе былі ўстаноўлены вялікія арэлі, па вечарах збіралася нямала моладзі. Была, хоць і невялікая, пачатковая школа, мы актыўна разам з бацькамі ўдзельнічалі ў мясцовых абрадах, калядаваннях ды іншым... На жаль, сёння гэта ўжо незваротнае мінулае, а ад вёскі можа застацца парослае хмызняком месца з некалькімі закінутымі хатамі, як гэта і сталася з не адной сотняй іншых...

падтрымцы райвыканкама быў створаны Мемарыял памяці былых вёсак, якія зніклі за апошнія 70 гадоў (аўтары А. Рогач, А. Капцюг, Я. Ігнатвіч), дзе абзначаны на камянях 253 зніклыя паселішчы на Вілейшчыне.

У свой час «Краязнаўчая газета» ўжо звярталася з прапановай аб правядзенні на месцах з удзелам прадстаўнікоў мясцовых улад, краязнаўцаў і музейных работнікаў абследавання закінутых вясковых хатаў...

◆ стварэнне этнаграфічных і музейных куткоў і экспазіцый у мясцовых бібліятэках і школах, захаванне (аднаўленне) найбольш цікавых збудаванняў як будучых аб'ектаў турыстычных маршрутаў;

◆ стварэнне грамадскіх аб'яднанняў у форме зямляцтваў.

На апошнім хачу засяродзіць асаблівую ўвагу, бо кожная вёска або горад мае сваіх цікавых, а часта і знакамітых землякоў, якія па роз-

Зямляцтва ў Расіі разглядаюцца як адзін з важных інстытутаў грамадства. Дзяржава аказвае ім дапамогу.

У Польшчы практычна ў кожным павеце (раёне) ўжо многія дзесяцігоддзі існуюць «Stowarzyszenia miłośników», якія аб'ядноўваюць блізкіх, захопленых людзей і ініцыруюць разнастайную дзейнасць па прэзентацыі і папулярызацыі рэгіёнаў і канкрэтных мясцін.

На жаль, такая практыка не атрымала пакуль належнага распаўсюджвання ў Беларусі. Хаця ўжо ёсць адзін прыклад, калі па ініцыятыве вядомага беларускага паэта – выхадца з Полацка Навума Гальпяровіча прыняты заходы па стварэнні Полацкага зямляцтва. Спадзяюся, што ў бліжэйшы час будзе створана і Пастаўскае зямляцтва.

Мяркую, найбольш прымальнай формай для іх арганізацыі становіцца мясцовы грамадскі аб'яднанні, у якія будуць уключацца разам з выхадцамі з канкрэтных раёнаў таксама і людзі, што доўгі час працавалі там, а таксама прадстаўнікі мясцовых органаў улады, дзяржаўных і грамадскіх арганізацый. Асноўнымі мэтамі і задачамі зямляцтваў могуць быць усямернае выкарыстанне прафесійнага вопыту землякоў на карысць паспяховага сацыяльна-эканамічнага развіцця раёна, адраджэння і захавання гісторыка-культурнай спадчыны, фармаванне пазітыўнага іміджу і турыстычнай прывабнасці, пачуцця патрыятызму і гонару за сваю малую радзіму, аказанне падтрымкі і дапамогі землякам і членам іх сямей.

Спецыялісты і актывісты Беларускага фонду культуры гатовы аказаць неабходную дапамогу, сфармаваць (пры неабходнасці) навукова-творчыя групы з ліку вядомых навукоўцаў і спецыялістаў для распрацоўкі планаў і праграм, правесці адпаведныя семінары, а «Краязнаўчая газета» будзе шырока асвятляць вопыт іх дзейнасці. Сумеснымі намаганнямі мы зможам ажыццявіць гэты вельмі важны грамадзянскі праект.

*Тадэуш СТРУЖЭЦКІ,
сэбра Выканкама
ГА «Беларускі
фонд культуры»*

Захаваем і ўшануем сваю малую радзіму

Памногіх гарадах Беларусі і іншых краінах свету раз'ехаліся былыя жыхары. Многія проста забыліся пра сваю вёсачку, якая некалі была для іх цэлым сусветам... Але ж гэта несправядліва і няправільна, бо для кожнага чалавека павінны быць свой бераг, сваё святое месца, да якога неабходна час ад часу прышываць і прыязджаць, падтрымліваць памяць і жывіць сябе той вадою і паветрам з глыбін жыватворных крыніц...

Успамінаецца свята адной вёскі на Беласточчыне, на якім давалося пабываць у час працы ў Польшчы. Ініцыятывай і намаганнямі аднаго з былых жыхароў была падрыхтавана вялікая фотавыстаўка аб усіх яе жыхарах з выкарыстаннем здымкаў з сямейных архіваў і размешчана яна была на брамах або на сценах хат. Самым памятным эпізодам гэтага свята стаў абыход двароў усімі прысутнымі і ўспаміны аб былых гаспадарках і насельніках кожнага дома...

Для нашай краіны праблема вёсак і мястэчак, што знікаюць назаўсёды, з'яўляецца вельмі вострай. Вось толькі некаторыя факты для яе пацвярджэння. Па дадзеных Сусветнага банка (інфармацыйна-аналітычны зборнік Сусветнага банка «Індыкатары сусветнага развіцця» за 2008 год) Рэспубліка Беларусь не толькі ўваходзіць у групу краін, дзе колькасць сельскага насельніцтва зніжаецца, але і мае сярод іх адзін з самых высокіх паказчыкаў сярэдняга штогадовага зніжэння долі сельскага насельніцтва – 1,6 % у год (у свеце – 0,6 %). Газета «Звязда» нядаўна паведамляла, што, напрыклад, з 2009 па 2013 год на тэрыторыі Магілёўшчыны па прычыне скарачэння сельскіх населеных пунктаў было скасавана 40 сельскіх саветаў, а іх функцыі перададзены іншым адміністрацыйна-тэрытарыяльным адзінкам.

Але гэтая праблема з'яўляецца і балючай, бо разам з вёскамі знікае гісторыя, мясцовыя традыцыі, назапашаны стагоддзямі мясцовы ўклад жыцця беларусаў... На жаль, ніякія аграгарадкі або ўзбудзеныя новыя вёскі ўжо не заменіць іх.

Не запісаная і не занатаваная для гісторыі інфармацыя аб вёсках, што знікаюць, абядняе гісторыю краіны, пазбаўляе людзей духоўнага і душэўнага гунту. Як тут не ўспомніць выказанне аднаго мудрага чалавека: «Ведаю, бо

люблю. І люблю, бо ведаю». Нельга не любіць сваю малую радзіму, але гэта любіць можа грунтавацца толькі на глыбокім веданні яе і на трывалай памяці аб ёй. А значыць, трэба паспець зрабіць гэтую вельмі важную справу сёння, бо заўтра прыйдзеца зноў праводзіць экспедыцыі і адшукваць згубленае...

Таму заўсёды радуешся, калі чытаеш артыкулы ў «Краязнаўчай газеце» аб цікавай працы мясцовых краязнаўцаў, якія праводзяць экспедыцыі, карпатліва збіраюць матэрыялы аб гісторыі свайго краю, былых яго жыхарах, ствараюць на месцах невялікія музейныя экспазіцыі.

Нізка пакланіцца і шчыра падзякаваць неабходна такім людзям, як, напрыклад, Ігар Пракаповіч з Паставаў, які падрыхтаваў і выдаў ужо некалькі кніжак-нарысаў па гісторыі Пастаўскага краю. Гісторыя назваў усіх населеных пунктаў Пастаўскага раёна была апублікавана і ў «Краязнаўчай газеце». Выдатны прыклад для пераймання.

Колькі дзён таму зусім выпадкова трапіла ў рукі грунтоўная кніга С. Барыса і А. Рогача «Нарачанка і яе берагі» – «помнік любімай рацэ», як вельмі ўдала назваў яе ва ўступным слове Міхась Чарняўскі. Напісалі яе два аўтары, выхадцы з Нарачанскага краю інжынер-электрык Анатоль Рогач і настаўнік, этнограф і журналіст Сымон Барыс. Сапраўдная кніга-эпапея стала своеасаблівым помнікам Нарачанцы і Нарачанскаму краю. Дарэчы, як піша М. Чарняўскі, вілейскія краязнаўцы на чале з А. Рогачам за 20 гадоў паставілі каля 20 помнікаў і памятных знакаў вядомым асобам Вілейскага раёна і знакавым падзеям, якія тут адбыліся. З захваленнем перачытваючы яе (для мяне амаль усе апісанія мясціны добра знаёмыя), падумаў, што лепшага падручніка па гісторыі роднага краю і не прыдумаеш.

І яшчэ адзін вельмі павучальны прыклад з Вілейшчыны: у 2009 годзе па ініцыятыве таксама краязнаўцаў і пры-

Колькі цікавых дакументальных матэрыялаў і прадметаў у іх можна было б знайсці, якія маглі б стаць неацэннымі музейнымі каштоўнасцямі. Можна, тады і сталі б па-сапраўднаму цікавымі і адметнымі, не падобнымі адзін да аднаго і мясцовыя краязнаўчыя музеі.

◆ Асноўнымі мэтамі і задачамі зямляцтваў могуць быць усямернае выкарыстанне прафесійнага вопыту землякоў на карысць паспяховага сацыяльна-эканамічнага развіцця раёна, адраджэння і захавання гісторыка-культурнай спадчыны

А летаніс мясцовых школ? Які багаты матэрыял можна сабраць і захаваць для гісторыі аб былых настаўніках і навучэнцах, якія пакінулі свой след на зямлі. Для сённяшніх вучняў гэта была б вельмі павучальная праца.

Разумеючы і ацэньваючы гэтую праблему, Беларускі фонд культуры разам з «Краязнаўчай газетай» распачынае вялікі грамадскі праект пад назвай «Захаваем і ўшануем сваю малую радзіму».

Змест яго можа быць самым разнастайным і адметным, у кожным рэгіёне альбо канкрэтным населеным пункце ён будзе не падобным на іншыя і можа ўключаць:

◆ складанне і выданне ілюстраваных картаў усіх населеных пунктаў (зніклых і існых) з кароткімі даведкамі і датамі іх заснавання;

◆ устаноўку памятных дошак і памятных знакаў, каплічак, прысвечаных гістарычным падзеям і вядомым людзям – выхадцам з гэтых мясцін, зніклым вёскам;

◆ добраўпарадкаванне і прадметнае абазначэнне аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, стварэнне мясцовых дабрачынных фондаў і збор сродкаў для гэтай справы;

◆ правядзенне экспедыцый і збор матэрыялаў для напісання гісторыі, запісы ўспамінаў старэйшых іх жыхароў;

◆ фармаванне і стварэнне на базе мясцовых адметных традыцый творчых калектываў, турыстычных маршрутаў і тутэйшых турыстычных брэндаў;

ных прычынах даўно пакінулі родныя мясціны. Але ж іх патэнцыял вельмі важны, бо можа працаваць на карысць іх краю. Ёсць добрыя прыклады, і аб іх таксама пісала «Краязнаўчая газета», калі намаганнямі землякоў была аказана значная дапамога па ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы культурных і адукацыйных аб'ектаў, перададзены бібліятэчкі кнігі і іншае.

Аб'яднанне выхадцаў у зямляцтва дазволіць кансалідаваць такія намаганні, дасць магчымасць кожнаму аддзячыць сваёй малой радзіме, паспрыяць захаванню для гісторыі, а можа, і развіццю, фармаванню іміджу і турыстычнай прывабнасці канкрэтнага населенага пункта.

Практыка стварэння зямляцтваў атрымала вельмі шырокае распаўсюджванне ў Польшчы і некаторых іншых краінах Еўропы, у Расійскай Федэрацыі. На сённяшні дзень эфектыўна дзейнічаюць у Маскве зямляцтвавы абласцей і рэгіёнаў Расіі – Астраханскае, Данбаскае, Мікалаеўскае, Карэльскае, Омскае, Стаўрапольскае, зямляцтва студэнтаў, зямляцтва выхадцаў з іншых краін – Украіны, Латвіі, Літвы і г.д. Каардынуе іх дзейнасць Савет Асацыяцыі зямляцтваў. Варта адзначыць, што ў розных рэгіёнах Расіі дзейнічае таксама звыш 80 беларускіх зямляцтваў.

Ініцыятыўная прапанова Тадэуша Іванавіча аб стварэнні ў раёнах нашай краіны іх зямляцтваў была агучаная пад час прэс-прэзентацыі 500-га нумара «Краязнаўчай газеты» 28 студзеня і паступова знаходзіць падтрымку на старонках афіцыйнай прэсы і ў чытачоў нашай газеты. Просім звярнуць увагу на серыю публікацый «КГ» аб знакамітых земляках Капыльшчыны (аўтар А. Бельскі), якія ў большасці яшчэ і не вядомыя на радзіме. Такіх публікацый у нашых старонках будзе ўсё больш, і мы маем надзею, што «момент ісціны» прыйдзе да ўсіх, хто зацікаўлены ва ўзбагачэнні гістарычнага досведу аб сваім родным кутку.

Ініцыятыва Т. Стружэцкага будзе папаўняцца новымі напрацоўкамі: праектам палажэння аб зямляцтве, праектам мясцовага фонду ці іншай грамадскай супольнасці, скіраванай на падтрымку гэтай ідэі. Яны будуць апублікаваныя ў «КГ».

Уладзімір ГІЛЕП

Беларускія бежанцы Першай сусветнай Вайны

(На прыкладзе жыхароў
вёскі Кайшоўка Карэліцкага раёна)

(Працяг. Пачатак у №№ 4-5)

Удостоверение

Предъявитель сего есть действительно крестьянин деревни Кайшовки Циринской волости Новгородского уезда Минской губернии Игнат Гладкий, отправлен вглубь России по военным обстоятельствам, что подписью и приложением сельской печати удостоверяется.

Сельский
Сервечский
староста
Осип Мацко
Сентябрь 1915 г.

2 лістапада 1915 г. Цырынскім сельскім старастам Восіпам Мацко выдадзена пасведчанне, у якім запісана: «означенный в сём Прокофий Солодуха с семейством проживает в деревне Вхотичь Самохваловичской волости, гражданин Минской губернии Циринской волости д. Кайшовки Прокофий Солодуха 66 лет, Анастасия Яковлевна 67 лет, дочь Елена 12 лет, сын Василий 22 года и его жена Анна 21 год».

На адвароце – адзнікі аб аказанні дапамогі: 9 снежня 1915 г. – 1 коўдра, 1 шапка, 2 цёплыя кашулі; 22 снежня – 1 валёк, 1 хустка, 2 мужчынскія камплекты; 26 студзеня 1916 г. – 2 ніжнія спадніцы, вялікая хустка, затым ідуць адзнікі аб выдачы прадуктаў і грошай памесячна. У сям'і Саладухі Васіля Пракопавіча і яго жонкі Ганны Антонаўны пад час бежанства нарадзіліся 13 лютага 1916 г. сын Мікалай і 29 мая 1918 г. дачка Надзея. Пры хрышчэнні сына хроснымі былі Фёдар Максімавіч Гладкі з Кайшоўкі і Анастасія Якаўлеўна Кухарчык з Асташына, дачкі – Мяфодзій Андрэевіч Бында і Соф'я Антонаўна Гладкая (абое з Кайшоўкі). Пра гэта сведчаць выпісы з метрычных кніг Самахвалавіцкай царквы за 1919 г.

Даведка. Лёс сям'і Саладухаў з Кайшоўкі склаўся трагічна. Пасля вяртання з бежанцаў на радзіму сям'я да 1939 г. тулілася ў зямлянцы. Рашэннем мясцовай савецкай улады ёй быў аддадзены дом выселенага ў Архангельскую вобласць асадніка Туровіча. У 1943 г. некалькі бандытаў з Арміі Краёвай на чале са свяжком Туровіча ўварваліся ў вёску і жывіцом спалілі ўсю сям'ю. На мясцовых могілках усталяваны помнік, што нагадвае аб трагедыі.

Удостоверение

Предъявительница сего Анастасия Андреевна Бында 16 лет по военным обстоятельствам эвакуируется вглубь России. Удостоверяется подписью и приложением печати.

Староста
Сервечьеского общества
Осип Мацко

Билет беженца

Выдан Корелищевским отделом «Северпомощь» Будзейко Наталии Демьяновне 18 августа 1916 года. Семья: Наталия 24 года, сын Павел – 2 года. Прибыли на место в октябре 1915 г. в деревню Кайково Минской губернии и уезда.

Председатель сельсовета
подпись

Папка з Нацыянальнага архіва Беларусі, у якой захоўваюцца дакументы бежанца Пракопа Саладухі з Кайшоўкі

Заслугоўвае ўвагі дзейнасць беларускіх таварыстваў па аказанні дапамогі бежанцам. Яны былі створаныя ў Вільні, Мінску, Петраградзе ў 1915–1916 гг. Але нягледзячы на іх існаванне яны не змаглі аказаць дапамогу ўсім беларусам, якія мелі патрэбу. Гэта было абумоўлена тым, што яны фактычна не мелі незалежных крыніцаў фінансавання, а дзяржаўных сродкаў было недастаткова. Таму беларускія арганізацыі па аказанні дапамогі бежанцам у 1914–1917 гг., будучы часткай дзяржаўнай сістэмы апекі аб бежанцах, сканцэнтравалі ўвагу на нацыянальна-асветніцкай працы сярод бежанцаў. Але нярэдка сярод іх актывістаў абмяркоўваліся і

пытанні палітыкі. Дзейнасць гэтых арганізацыяў стала адным з этапаў у развіцці беларускага ліберальна-дэмакратычнага руху.

Асноўная колькасць сем'яў беларусаў былі поўнымі, 43 % ад агульнай колькасці складалі дзеці. 30 % дзяцей у сем'ях беларускіх уцекачоў нарадзіліся ўжо пасля перамяшчэння ў цэнтральныя раёны Расіі. Аналізуючы становішча поўных сем'яў бежанцаў, можна зрабіць выснову, што перабольшанне маштабаў галечы бежанцаў было шмат у чым абумоўленае спрабамі дабрачынных арганізацыяў прыцягнуць асабліваю ўвагу грамадскасці да праблемы. Лютаўская рэвалюцыя істотна змяніла сітуацыю: з аднаго боку, была паступова ліквідаваная старая сістэма апекі аб бежанцах (пачаліся ганенні на Таццянінскі камітэт: закрыліся шматлікія яго філіялы, скарацілася фінансаванне), з іншага боку, бежанцы рабілі спробы самаарганізацыі, пачалася іх актыўная «савецызацыя». Былі праведзеныя бежанскія (як нацыянальных групаў, так і агульнарасійскія) з'езды. Пасля Другога ўсерасійскага з'езда бежанцаў 19–27 лістапада 1917 г. пачалі выбірацца гарадскія і павятоваыя бежанскія Саветы, якія павінныя былі займацца ўсім. Адным з галоўных змяненняў у беларускіх арганізацыях стала стварэнне палітычных партыяў на аснове таварыстваў дапамогі беларускім уцекачам, палітычная актыўнасць якіх у 1917 г. прыкметна ўзмацнілася. Беларускія палітычныя партыі імкнуліся прыцягнуць бежанцаў на свой бок і выкарыстоўваць іх падтрымку.

Савецкі ўрад фактычна не рабіў ніякіх дзеянняў у адносінах да бежанцаў да вясны 1918 г. Апошнія аб'ядноўваліся вакол ужо існых устаноў (або толькі ствараемых уладай), стыхійна вызначаючы іх структуру і задачы, спрабуючы арганізаваць працэс свайго вяртання на радзіму. Новая ўлада мала клапацілася аб бежанцах. Дзейнасць незалежных дабрачынных і нацыянальных арганізацыяў была спыненая. Аб гэтым чытаем у дакументах.

З пратакола агульнага сходу бежанцаў Гродзенскай і Мінскай губерняў, якія працягваюць у вёсцы Галавіншчына Нова-Ломаяўскага павета Пензенскай губерні 8 ліпеня 1918 г.: «...мы, бежанцы, з 1 студзеня гэтага года пайка бежанскага не атрымліваем і хлеб нам не даюць з 1 верасня 1917 года, купіць няма дзе і няма за што, работы нідзе няма. Шмат каго з кватэраў выганяюць таму, што самім трэба размясціцца. Просім большага садзейнічання аказаць нам якую або дапамогу, або паскорыць выезд на сваю радзіму, куды б там ні было, жыць нельга больш, усе мы за тры гады знісілі вопратку, усе мы змушаныя і забытыя зусім».

Удостоверение
Чернореченский сельский Совет сим удостоверяет, что общество граждан села Чёрной Речки действительно в выдаче хлеба из Комитета проживающим в обществе беженцам отказало в виду кризиса такового.

З июля 1918 г.
Председатель Совета
подпись

Удостоверение

Уездный Совет Союза беженцев сим удостоверяет, что беженцы Архангельской волости сего уезда действительно не получают из местных продовольственных органов никаких продуктов с 1 июня 1917 г. за отсутствием таковых. Денежного пособия получили с 1 января 1918 г. и по сие время лишь по 10 рублей 30 копеек на нетрудоспособную душу; из одежды за всё время пребывания в сей волости, также не получили ничего и как видно из вышесказанного, положение беженцев Архангельской волости во всех отношениях крайне тяжёлое.

Председатель
Пронского уездного
Совета беженцев
подпись

Шэраг функцыяў па арганізацыі беларускіх бежанцаў у 1918 г. выконваў Белнацкам.

Даведка. Белнацкам (Беларускі нацыянальны камісарыят) – аддзел Наркамата (наркам І. Сталін) па справах нацыянальнасцяў РСФСР у 1918–1919 гг. Створаны ў Петраградзе (з сакавіка 1918 г. у Маскве) згодна з дэ-

рэтам СНК РСФСР ад 31/01 (13/02). 1918 г. Камісар А. Чарвякоў (да мая 1918 г.). Меў аддзельны агітацыйна-палітычны, культурна-асветніцкі, бежанскі, выдавецкі і інш., аддзяленні ў Петраградзе, Смаленску і Віцебску; спецпрадстаўнік-эмісарыяў у Арле, Калузе, Оршы, Самары, Саратаве, Сімбірsku, Тамбове. Працаваў у цеснай сувязі з беларускімі секцыямі РКП(б).

Белнацкаму ў 1918 г. удалося кансалідаваць разрозненыя групы бежанцаў з Беларусі, стварыць пэўную сістэму мясцовых бежанскіх нацыянальных камітэтаў і наладзіць працу на месцах. Калегія і мясцовымі аддзяленнямі Белнацкама быў сабраны і сістэматызаваны багаты стацыйны матэрыял, які пазней быў выкарыстаны Цэнтрпалонбежам (Цэнтральная калегія па справах палонных і бежанцаў створаная 27 сакавіка 1918 г. Саўнаркамам) пры правядзенні рээвакуацыі. Важнай заслугай Белнацкама з'яўляецца яго дзейнасць па кансалідацыі беларускіх бежанцаў у адзіную нацыянальную групу. Упершыню была спроба вылучыць іх з адзінай плыні вялікарусаў на фоне прэстай этнічнай карціны бежанцаў Першай сусветнай вайны. У сувязі з адсутнасцю ў Белнацкама юрыдычных паўнамоцтваў па рашэнні «бежанскага пытання» яму так і не ўдалося наладзіць адрасную матэрыяльную і сацыяльную дапамогу бежанцам. Так, Камісарыят толькі выдаваў даведкі і карткі на атрыманне дапамогі ў Народным камісарыяце сацыяльнага забеспячэння, які аказваў дапамогу бежанцам на агульнай падставе. У сувязі з бальшавізацыяй Белнацкама не ўдалося ўмацаваць яго супрацоўніцтва з некаторымі беларускімі арганізацыямі, што займаліся бежанскім пытаннем. Белнацкам прыняў удзел у разгроме незалежнага Гродзенскага камітэта, што адыграла адмоўную ролю ў аказанні дапамогі бежанцам.

Жыццё беларускіх уцекачоў з 1918 г., калі ў Расіі пачалася грамадзянская вайна, стала невыносным. Маладой Савецкай уладзе было не да бежанцаў, якія сталі клопатам для мясцовага насельніцтва, што само вымірала ад голаду і разрухі.

Мікалай ГЛАДКІ,
г. Мінск
(Працяг будзе)

Наша гісторыя:

Дзеі, талзеі, імёны

Насустрэч 250-годдзю з дня нараджэння

Міхал Клеафас Агінскі як грамадзянін «вольнасці, роўнасці і незалежнасці»

«Паходзячы з літвінскага роду, – успамінаў М.К. Агінскі, – я нарадзіўся ў Польшчы, у вёсцы маіх бацькоў, за сем міляў ад Варшавы». Тая вёска называлася Гузаў, а з'яўленне на свет будучага кампазітара і буйнога палітычнага дзеяча адбылося 25 верасня 1765 г.

Школай сямі музаў для Міхала Клеафаса быў дом яго дзядзькі, вялікакняскага гетмана Міхала Казіміра Агінскага, які стварыў у сваёй рэзідэнцыі ў Слоніме капэлу і тэатр еўрапейскага маштабу і кштальту. Першым яго настаўнікам музыкі быў Юзаф Казлоўскі, родам з-пад Прапойска, вядомы пазней як аўтар паланеза на ўзяцце крэпасці Ізмаіл «Гром победы, раздавайся». Знаходзячыся ў Слоніме, у атмасферы артыстызму і ў атачэнні мясцовых талентаў і замежных славукасцяў, ён сустрэў сваё юнацтва, гатовае раскрыцца для творчасці. Аднак поспехі ў музыцыраванні і кампазіцыі не маглі вызначыць род заняткаў юнака з арыстакратычнай сям'і, бо магнацкія традыцыі абавязвалі да амбітнай арыентацыі на вялікую палітыку і высокія пасады. Таму ў 19 гадоў Міхал Клеафас быў ужо дэпутатам сейма і, выконваючы адказныя дзяржаўныя даручэнні, трапіў неўзабаве з дыпламатычнымі місіямі ў Англію і Галандыю.

Пагроза падзелу Рэчы Паспалітай вымусіла Міхала Клеафаса перапыніць дыпламатычную службу і ўзяць удзел у Чатырохгадовым сейме, які зацвердзіў Кан-

стытуцыю 3 мая 1791 г. Аднак самая дэмакратычная ў Еўропе канстытуцыя не выклікала захаплення ні ў часткі магнатаў і караля Рэчы Паспалітай, ні ў правячых колах суседніх краінаў імпер-

Міхал Клеафас Агінскі

скай антыдэмакратыі. Канфлікт прынёс перамогу рэакцыі, а таму Агінскі, як адзін з рэфарматараў і стваральнікаў канстытуцыі, вымушаны быў эміграваць у Прусію. У хуткім часе ён вярнуўся дадому і стаў вялікакняжскім падскарбіем, г.зн. міністрам фінансаў ВКЛ. А калі вясной 1794 г. выбухнула паўстанне пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі, Міхал Клеафас хоць і не быў «дапушчаны да тых таямніцаў, з якіх складалася паўстанне», адразу ж заняў бок паўстанцаў. Сабраўшы 40 тысячаў дукатаў, ён наважыўся закупіць зброю ў Прусіі, але на мяжы яго затрымалі, і ён прыехаў у Вільню.

Тут ён за свае грошы ўзброіў атрад амаль з 500 чалавек. Згодна з патрабаваннем віленцаў ён узяў на сябе кіраванне атрадам і павёў падначаленых таварышаў па зброі суровымі паўстанцкімі дарогамі насустрэч свабодзе. Усе яны – і хто загінуў, і хто застаўся жывым – здабылі для сябе вольнасць ужо толькі тым, што ўзяліся за зброю, а для радзімы яна толькі пачыналася з іх подзвігу, з іх ахвярнасці. Міхал Клеафас гэта добра разумеў. Пазней у «Мемуарах» ён напіша: «Прызнаюся нават, што, ведаючы нашыя слабыя рэзервы і тыя велізарныя сілы, якія можна было выкарыстаць, каб нас задушыць, я не падманваў сябе пустымі надзеямі і не суцяшаў, што вынік будзе адпавядаць чаканням патрыётаў, але незалежна ад гэтага факта, наважыўся не пакідаць край, дзяліць небяспеку з маімі сугра-

мадзянамі і хутчэй загінуць са зброяй у руках, чым зняславіць сябе...» Параза паўстання і ганенні з боку пераможцы – расійскага царызму – не пакідалі выбару: давялося зноў ратавацца ў Прусію, а адтуль з чужым пашпартам на імя Міхайлоўскага дабірацца да Вены – сталіцы Аўстрыі. А пасля, дэканспіраваўшыся такім чынам, Міхал Клеафас змог жыць у Парыжы, потым у Венецыі, Канстанцінопалі, Бухарэсце і Ясах. Аднак у эміграцыі ён не проста пражываў сродкі, якімі яго падтрымлівалі багатыя родзічы, ён дзейнічаў як толькі мог. Ён дапамагаў Парыжскаму камітэту па справах эміграцыі і спрабаваў наладзіць перамовы з французскім палітычным дзеячам і дыпламатам Талейранам адносна аднаўлення Рэчы Паспалітай.

Вядомы ў еўрапейскіх культурных колах як аўтар паланезаў, Міхал Клеафас Агінскі напісаў у 1799 г. аднаактовую оперу «Зэліс і Валькур, або Банапарт у Каіры» як прысвячэнне французскаму валадару Напалеону. Такім чынам ён лучыў з пераўтварэннямі Напалеона ілюзіі пра незалежныя краіны Еўропы і песціў думку пра сваю вызваленую радзіму. Пасля таго, як Міхал Клеафас пераканаўся, што Талейран быў лоўкім, праніклівым і беспрынцыпным дыпламатам, а Напалеон абвясціў сябе імператарам Еўропы, ён зразумеў, што эпоха імперыяў яшчэ не мінула, і тут жа зняў са сваёй оперы прысвячэнне Напалеону. Па гэтай прычыне яго адзіная опера «Зэліс і Валькур» так і не была пастаўленая на сцэне прафесійнага тэатра ў Парыжы. Гэтая опера стала нейкім выключэннем у творчасці Міхала Клеафаса, а ў музычным мастацтве яна засталася як арыгінальная з'ява, не ацэненая яшчэ па-сапраўднаму. Значна большай увагай лёс надзяліў паланезы М.К. Агінскага. Напісаныя ў класіцыстычнай манеры, яго паланезы вырываліся сваёй змястоўнасцю на эмацыйную прастору новай эпохі і неслі ў сабе рамантычнае светаўспрыманне. Нездарма выбітная польская піяністка Марыя Шыманоўская абавязкова ўключала ў кожны свой канцэрт творы Агінскага. «Паланезы пана, – пісала яна кампазітару ў час еўрапейскіх гастроляў, – зачароўваюць усё мясцовае грамадства, іграць іх мяне ўпрошваюць усюды, дзе б я ні знаходзілася».

Самай плённай яго творчасць была ў Залессі, маёнтку пад Смаргонню, дзе кам-

Герб «Агінскі» роду Агінскіх

пазітар пражыў амаль дваццаць гадоў свайго неспакойнага жыцця, пасяліўшыся тут у 1802 г. пасля таго, як вярнуўся з эміграцыі і атрымаў гэты маёнтак у падарунак ад маладзечанскага родзіча – графа Францішка Ксаверыя Агінскага. У Залессі туга па радзіме была ў той час як быццам пераадаваная, але яна працягвала жыць у душы кампазітара і яго ўспамінах. Таму і нараджалася на свет тужліва-пяшчотная лямінорная мелодыя знакамітага паланеза М.К. Агінскага «Развітанне з радзімай».

Выказваючыся ад імя ўчарашняга дня перад сваёй сучаснасцю, М.К. Агінскі адкрываў творчасцю кантакты з заўтрашняй наступнасцю і ўгадваў будучыню. Але рэальнае жыццё, і не так асабістае, як усяго краю, было такім, якое, здавалася, пазбаўляла гэтай будучыні, таму што праект сенатара М.К. Агінскага пра ўзнаўленне Вялікага Княства Літоўскага (у складзе Расіі) расійскі манарх Аляксандр I у 1811 г. адхіліў. Заставалася зноў эміграцыя, апошняя, на гэты раз у Фларэнцыю. І ён адправіўся ў далёкі шлях. Шлях, з якога ён так і не вярнуўся назад, але вярнулася яго чудаўная, чароўная музыка, яго хвалюючыя душы і сэрцы людзей паланез «Развітанне з радзімай», які неабходна было б лепш назваць «Сустрэча з радзімай».

Такім чынам, М.К. Агінскі – граф з княскага роду – дзеля вызвалення сваёй радзімы ВКЛ быў здольны адмовіцца ад кар'еры, тытула і называць сябе толькі грамадзянінам, змясціўшы на ўласнай пячатцы замест фамільнага герба словы «вольнасць, роўнасць, незалежнасць», а таксама ахвяраваць свае сродкі і маёмасць ці, як ён казаў, «свабоду, працу і жыццё».

Васіль ЕРМАЛОВІЧ, краяўца, выкладчык і перакладчык германскіх моваў

Праз прыватны выпадак — да гісторыі народа

У канцы лета 1939 г. польскі стражнік застрэліў сялянскага каня, які ўлез на яго агарод. Гаспадар каня ў адказ пагражаў стралку забойствам. Чым абярнулася для абодвух прыгода з улікам таго, што яна адбылася пад час уваходжання заходнебеларускіх зямель у склад Польшчы, высветліў праўнук уладальніка цяглавай сілы.

Пару словаў пра моду ў гістарычнай навуцы

Модная сёння гісторыя штодзённасці дае магчымасць больш блізка ўбачыць наша мінулае, адчуць яго на канкрэтных прыкладах, перажыць разам з продкамі пэўны час, які аддаляецца ад нас усё болей. Менавіта прыватныя здарэнні даюць магчымасць усвядоміць, асэнсаваць праўду жыцця дзедзічаў з таго ці іншага перыяду, які ў падручніках па гісторыі можа выглядаць даволі стэрэатыпна. Пацвердзіць ці, наадварот, развянчаць тыя стэрэатыпы і пакліканае больш пільнае ўгляданне ў справы мінулых дзён.

Агульнавядома, што з боку ўлады ў Польскай Рэспубліцы беларусы адчувалі жорсткі нацыянальны і сацыяльны прыгнёт. Фактычна заходнебеларускі селянін знаходзіўся ў «панскай» Польшчы на апошняй прыступцы грамадскай іерархіі. Пра гэта напісаная маса літаратуры, прыведзена мноства прыкладаў. Аднак пры ўсеахопным разгледзе тых прыкладаў выяўляецца тэндэнцыя іх адбор з мэтай паказаць бяспраўнае, беспрасветнае становішча беларускага вяскоўца.

Пры ўсёй справядлівасці азначанай тэмы пра жорсткасць польскага рэжыму адносна беларусаў нельга абмінаць увагай і цалкам адваротныя выпадкі: калі справядлівасць брала верх — і невінаватасць прызнавалася менавіта за беларусам. На фоне такіх прыкладаў бачыцца, наколькі сапраўды бяспраўнымі аказаліся сяляне Савецкай Беларусі, загнаныя ў калгасы з амаль феадальнымі парадкамі.

Але зараз — якраз пра адну падобную гісторыю.

Паведамленне паліцыі

Збіраючы па архівах Польшчы матэрыялы па сваім родным куце — Вялікіх Круговічах (цяпер Ганцавіцкі раён), вядома, спадзяваўся патрапіць хоць бы на згадку каго з родных. Мне пашчасціла! У паліцэйскіх справах Архіва новых актаў (Варшава) ад 23 жніўня 1939 г. знайшоўся след, які вывеў на цэлую гісторыю. А спярша было так.

16 жніўня 1939 г. у паліцэйскі пастарунак вёскі Вялікія Круговічы ад стражніка (па-сённяшняму лесніка) леснічоўкі ўрочышча Копань Вінцэнта Містоўскага паступіла заява. Ён паведамляў, што ў той

дзень памылкова забіў каня, прыняўшы яго за дзіка. Конь належаў жыхару ўказанай вёскі Трафімуку Паўлу.

Наўрад ці раскаянае прывяло таго стражніка ў пастарунак. Таму што далей у сваёй заяве сябра лясной аховы скардзіўся, што Трафімук, каментуючы забіццё каня ў размовах з суседзямі, пагражае Містоўскаму забойствам.

Заканчваецца паліцэйскі «мельдунак» стандартным «ідзе следства».

Фрагмент польскай карты 1938 г. У правым ніжнім куце мясцовасць, на якой разгортваліся падзеі

Некаторыя ўдакладненні і тлумачэнні

Адразу трэба зазначыць, што архіўны дакумент данёс няправільна прозвішча кругаўца (такія памылкі не рэдкія для тагачася). Як сходу падумалася (паколькі такіх прозвішчаў у Круговічах ніколі не было), меўся на ўвазе Павел Трафімчык — прадзед аўтара гэтых радкоў па мужчынскай лініі (меў на той час блізу 60 гадоў). Селянін сярэдняй рукі, уладальнік паўвалока (каля 10 га), на якой гаспадарыў разам з сынам Адамам (1910 г.н.), які быў да таго часу жанатым і меў чацвёрта дзяцей. Як бачым, нават сярэдняком сям'і з васьмі чалавек можна было заставацца толькі коштам неймавернай працы і стараннасці. Таму можна зразумець эмоцыі П. Трафімчыка з-за страты каня. Аднак і такога кшталту пагрозы з боку селяніна глядзяцца як яўны перабор.

Больш за тое, трэба ўлічваць, што стражнік за польскім часам быў на асаблівым рахунку ва ўлады: з аднаго боку, ён знаходзіўся ў рангу калі не паноў, дык падпанкаў, а з іншага боку, ён сам уяўляў уладу, быў яе прадстаўніком. Каб схадзіць у лес па ягады ці грыбы ў той час, неабходна было браць спецыяльны білет, які абыходзіўся ў 2-3 злотыя (часам за дзень столькі нельга было

зарабіць). Ясна, што гэтая плата нікому не падабалася, большасць імкнулася яе пазбегнуць. Дык вось лясная ахова ў асобах леснічоў і егераў старалася кантраляваць насельніцтва. «Безбілетнікам» пагражаў штраф.

Таму на падставе апісаных акалічнасцяў (пагрозаў з боку П. Трафімчыка, статуса В. Містоўскага, а таксама — што важна — напісанай заяве апошняга) склаўся прагноз вырашэння калізіі не на карысць селяніна. Заставалася толькі высветліць развязку, бо дакументаў пра расследаванне не знайшлося (напэўна, яны не захаваліся, бо неўзабаве пачалася Другая сусветная вайна і паперы маглі згубіцца). Але ў гэтым дапамог унук П. Трафімчыка, мой бацька, які хоць і меў тады адзін-два гады, але гісторыю, якая

стала каларытнай старонкай сямейнага жыцця Трафімчыкаў, добра ведаў, бо пераказваў яе яшчэ доўгі час.

Сямейны аповед

Віктар Трафімчык істотна дапоўніў развіццё падзеі, якая стала выглядаць яшчэ больш неадназначна. Перад усім распавёў, пры якіх абставінах была забітая гаспадарская жывёліна.

Гэта быў не зусім конь. Хутчэй жарабец, яшчэ не навучаны працы. У Шчакецы (урочышча за Копанню) коней ганялі ў начное. Трафімчыкаў жарабец адбіўся ад агульнага табуна і прыцягнуўся на ўчастак В. Містоўскага. Надзел не быў добра загароджаны. Знайшоўшы магчымасць, жарабец апынуўся на градах. Ці то сапраўды цемень не дала распазнаць жывёліну, ці то стражнік потым на час сутак вырашыў спісаць сваю злосць, але стрэл адбыўся. Жарабец напавал.

Следства было праведзенае. І, як паказвае вынік, не для праформы. П. Трафімчык за свае пагрозы пакараны не быў (ці калі і было нешта яму прадпісанае, то не істотнае, прынамсі, пра гэта даўно забылі). А вось стражніку прызначылі кампенсаваць страту адзінкі галоўнай цяглавай сілы.

Як успамінае В. Трафімчык, неўзабаве іхняя гаспадарка папоўнілася стражнікавымі каровай і цялушкай. Абедзве скаціны аказаліся вельмі спраўнымі, добра давалі малака. Фактычна Віктар Адамавіч вырас на малацэ кароў, атрыманых за страчанага жарабца. Яны яшчэ колькі гадоў і пасля вайны спраўна служылі Трафімчыкам.

Згубіўшы галаву, па валасах не плачуць

Зрэшты, для В. Містоўскага калі і была тая кампенсацыя вялікай стратай, то, як паказала далейшае развіццё грамадска-палітычных падзеяў, на іх фоне тая страта стала дробязнай. Не мінула двух тыдняў з часу здарэння, як пачалася Другая сусветная вайна: Германія напала на Польшчу, а крыху пазней Заходнюю Беларусь занялі Саветы. Новая ўлада да такіх, як В. Містоўскі, ставілася з вялікім падазрэннем. У лесніках бачыўся патэнцыял па стварэнні антысавецкага ўзброенага супраціву: яны добра ведалі лясы, мелі зброю ды сапраўды былі параўнаўча арганізаванай і дысцыплінаванай часткай польскага грамадства, ідэйна вернай «панскай» Польшчы. Сям'ю гэтага стражніка напаткала доля тысячаў падобных. У рамках першай хвалі дэпартацыі «сацыяльна-небяспечных элементаў» (савецкая тэрміналогія), якая прайшла ў адначасе 10 лютага 1940 г. пад трэск 40-градусных маразоў, Містоўскія былі падвергнутыя прымусовай міграцыі на спецпасяленне ў Валагодскую вобласць, Біракоўскі раён, пасёлак Азярэнаўскі. Не толькі каровы, уся маёмасць у выніку была страчана.

Праўда, у нейкім сэнсе сям'і стражніка і пашанцавала. Калі гітлераўская Германія напала на Савецкі Саюз (22 чэрвеня 1941 г.), то стала яму такім жа ворагам, як і для знішчанай Польшчы. У выніку ахвяры нападу фашыстаў зрабіліся саюзнікамі. Таму польская кіраўніцтва на эміграцыі заканамерна папрасіла ў Крамля амністыі для рэпрэсаваных бальшавікамі суграмадзянаў па даваеннай Польшчы. Каб вырвацца са сталінскіх лагераў, многія «заходнікі», у тым ліку беларусы, пачалі запісвацца ў польскую нацыянальнасць, каб атрымаць права вызваліцца і з'ехаць з няўтульных краёў. Містоўскія, хоць і нарадзіліся ў Круговічах, пісаліся палякамі. Яны былі вызваленыя 8 верасня 1941 г. на падставе Указа «Аб амністыі польскіх грамадзянаў». Гэты лёс датычыцца наступных круговіцкіх членаў роду Містоўскіх (пра іх знойдзеныя звесткі на электронным рэсурсе, які называецца «Жертвы палітычнага тэрора в СССР» і размешчаны па адрасе <http://lists.memo.ru>):

№ п/п	Прозвішча, імя, імя па бацьку	Год нараджэння
1	Містоўская Валянціна Іосіфаўна	1914
2	Містоўская Марыя Іосіфаўна	1908
3	Містоўскі Вікенцій (ці Вінцэнт) Іосіфавіч	1902 (ці 1912)
4	Містоўскі Збігнеў	1936
5	Містоўскі Іосіф Іосіфавіч	1903 (ці 1904)

Такія драматычныя людскія гісторыі часам стаяць за сухімі паліцэйскімі зводкамі. Гісторыі, якія не ўпісваюцца ў пракрустава ложа марксісцкай тэорыі пра грамадскія працэсы, але за якімі — чалавечыя эмоцыі і перажыванні, думкі і паводзіны — тое, што дэманструе, чым жыў, чым дыхаў канкрэтны індывід пэўнага часу і якая жыццёвая доля звалілася на яго плечы, ці то быў селянін, ці то служачы, беларус ці паляк.

Гісторыі з афганскага альбома

Нашая размова з Леанідам Ліцкевічам пачынаецца з фотаздымкаў. Іх шмат, некалькі альбомаў памяці – са школьных гадоў, з юнацтва, з Афганістана.

– Я захапляўся фатаграфіяй, – кажа мой суразмоўца, паказвае школьныя здымкі – аднакласнікі, сябры, сяброўкі... – Калі праслужыў прыкладна паўгода ў Афганістане, адзін наш прапаршчык (таксама з Баранавічаў, як і я) ехаў дадому. Я прапашу яго схапіць да маіх бацькоў і прывезці фотаапарат.

Таму цяпер так шмат фотакартак у афганскім альбоме.

– Добры быў тады час. Цікавы... – кажа мужчына, маючы на ўвазе свае школьныя гады. – Пра гэты Афганістан нават і не думалі. Ведалі, вядома, што ў армію трэба будзе ісці, крыху хваляваліся, але час надышоў – пайшлі служыць. Адзін мой сябар казаў, што лепей трапіць на тры гады ў марфлот, чым у Афганістан на два. Вядома, лепей!.. Ён так радаваўся, калі на флот трапіў, на сёмым небе адшчасця быў. А мне лёс выпаў служыць у Афганістане. Роўнячка два гады.

28 сакавіка 1983 года прыйшла павестка – абувай боты, паехалі ў Афганістан. Мяне прызвалі спачатку ў Казахстан, прысягу прымаў у Вусць-Каменагорску, там жа мы тры месяцы вучыліся на бензавозах запраўляць тэхніку. Карацей, падрыхтавалі нас да Афганістана.

З Вусць-Каменагорска на самалёце прыляцелі ў Шынданд, там і размяркоўвалі, каго куды. З нашага ўзвода пяцёра хлопцаў трапілі ў гвардзейскі асобны сапёрны батальён у Адраскане, і я быў адным з іх.

Спачатку мы жылі ў наметах. Нам і зброю тады не давалі, проста вучылі. З аднаго боку былі сопкі, з другога сталі нашыя танкі. І калі пачынаўся абстрэл, атрымлівалася, што снарады ляцелі проста над намі. Спачатку страшна было, а потым прызвычаліся. Праз два месяцы выдалі зброю, размеркавалі, хто на якой машыне будзе ездзіць, і пачалася служба.

Мы забяспечвалі батальён гаруча-змазачнымі матэрыяламі. Па тэрыторыі Афганістана праходзіла бетонная дарога, якая называлася «дарогай жыцця». Па ёй з Савецкага Саюза вазілі забяспячэнне для нашых войскаў – а гэта больш за пяцьсот кіламетраў па гарах, праз перавалы. На перавале перад Гератам часта бывалі абстрэлы. Праехаць

яго было складана, там трэба было проста выжыць. Першы раз, калі абстрэл быў, увогуле такі страх браў... Ды тады ніхто толкам і страляць з аўтамата яшчэ не ўмеў, усё даводзілася на хаду засвойваць.

ная – скончыцца разам з заканчэннем службы. Трэба толькі дажыць...

А тым часам расповед працягваецца. Новыя старонкі альбома – і новыя падзеі і гісторыі трыццацігадовай даўнасці. Чорна-белыя прамакутнічкі – як вакенцы ў іншы свет.

...На адным з фотаздымкаў разам з салдатамі чорны баранчык:

– Зарэзалі потым яго і плоў зрабілі смачны. Праўда, адкуль жа нам было ўзяць баранчыка – укралі яго са статку, што непадалёк пасвіўся. Пастух прыйшоў і расказаў пра гэта камандзіру. Нам потым добранька ад яго ўляцела.

Наступная фотакартка – дзве жанчыны ў цёмным адзенні, іх твараў не відаць, але ў суміш постацяў нейкая разгубленасць – як быццам яны не паспелі адвярнуцца:

– Аднойчы, праязджаючы праз Герат, я сфатаграфавалі дзвюх захутаных у паранджы жанчынаў. А іх жа ўвогуле фатаграфавалі нельга. Праўда, я думаў, што зрабіў гэта непрыкметна, але перад машынай беглі хлопчыкі-афганцы. Яны пачалі закідаць лабавое шкло памідорамі. Добра, што толькі памідорамі, – заўважае сп. Леанід. Напэўна, былі б

Л. Ліцкевіч (справа) у войску

Там жа, на перавале, мяне параніла асколкам, але не цяжка. Так і жылі, служылі, ездзілі на аперацыі ў Кушку, Тургундзі...

Аднойчы нашая калона выехала пад вечар, усе стомленыя былі. Ужо і ноч надышла, пакуль ехалі. І ніхто не ведаў, што мы трапілі на міннае поле, на сваё ж міннае поле. А я дык яшчэ заснуў за рулём, і пайшла машына ўбок – толькі скрозь сончую, як з машыны, што ішла за мной, сігналіць шафёр. Я паехаў назад, і як толькі заняў месца ў калоне, пачаліся выбухі – падрываліся машыны. Нага на педалі газу калацілася, калі ехаў. Пакуль нашыя сапёры размініравалі дарогу, ужо і раніца надышла... За тую аперацыю мяне ўзнагародзілі медалём «За баявыя заслугі».

Уздыхнуўшы, мой суразмоўца кажа:

– Усялякае было, усяго хапала. Першым часам страшна было. А потым паўгода адслужыў – і страху не стала, нават крыху самаўпэўненымі пачыналі сябе пачуваць. Але мы былі дружныя. Тое афганскае сяброўства – самае моцнае. Істасункі паміж салдатамі і афіцэрамі былі чалавечыя.

Я ездзіў на бензавозе «Урал». А на лабавым шкле – мой талісман, «Алімпійскі Мішка». У 1980 годзе была Алімпіяда, гэта ўсё запала ў душу. Выказаў аднекуль «Алімпійскага Мішку» і катаўся з ім. Без яго не ездзіў, – усміхаецца сп. Леанід. Такі своеасаблівы жыццесцвярджалны сімвал таго, што дэсцьці, хай сабе і далёка, няма гэтай вайны, ды і яна таксама не веч-

Л. Ліцкевіч (злева) з калегам на працы

гэта не дзеці, а мужчыны-афганцы – у машыну магло б паляцець зусім іншае...

– Не ведаю, што яшчэ расказаць. Не расказваць жа... не, не буду. Пра кроў, пра тое, як калоны абстрэльвалі... Як успомню хлопцаў, якія гарэлі там... Гэта ўсё хацелася хутчэй забыць. Калі прыйшоў з Афганістана, маці тыдні два начыма над маім ложкам сядзела, бо крычаў у сне. Не хочацца вярэдзіць душу... Напішы проста: Леанід Ліцкевіч, 1983 – 1985. І ўсё будзе зразумела.

Альбом гартала і запісала ўспаміны Ніна КАЗЛЕНЯ
Фота з архіва Леаніда Ліцкевіча

Беларуская традыцыйная ежа – адна з найважнейшых частак матэрыяльнай культуры, што поўнасцю звязаная з этнічнай гісторыяй народа. Беларусь складаецца са шматлікіх рэгіёнаў, якія адрозніваюцца па шэрагу прыкметаў, маюць свае комплексы страваў і свае асаблівасці. Са значным павелічэннем сувязі паміж горадамі і вёскамі некаторыя асаблівасці зніклі, і ў выніку гэтага працэсу з'явіліся новыя.

Да нашых дзён захаваліся яшчэ на Беларусі ўнікальныя вёскі, у якіх дзякуючы моцным традыцыям і абрадам, што нясуць, захоўваюць і перадаюць будучаму пакаленню старэнькія бабулі і дзядулі, можна ўбачыць увесь каларыт і звычай мясцовага насельніцтва, у тым ліку і кулінарныю.

Беларуская кухня на Клімавіччыне

Выбіраючы тэму даследавання, супрацоўнікі нашага музея звярнулі ўвагу на тое, што ў нашым раёне даволі мала вывучаныя абрадавыя кулінарныя традыцыі. Улічваючы актуальнасць і недастатковую распрацаванасць тэмы, мы паспрабавалі сабраць матэрыял па рэгіянальных абрадавых кулінарных традыцыях – як цяперашняга часу, так і самабытных.

У час экспедыцыяў па раёне былі зафіксаваныя як тыповыя, так і ўнікальныя кулінарныя рэцэпты, пэўныя ўнікальныя метады прыгатавання страваў. Сярод выяўленых рэцэптаў дастаткова і абрадавых. Увесь сабраны пад час экспедыцыяў у вёскі Сідараўка, Мыслеўшчына, Судзілы, Кукуеўка, Грышын, Слабада і Рэут матэрыял быў апрацаваны, і наш калектыў заняў другое месца на абласной канферэнцыі, прысвечанай традыцыйнай кухні беларусаў.

Варта адзначыць таксама, што рэспандэнты даволі слаба ўзгадвалі рэцэпты, але пад час неформальнага дыялогу атрымлівалася вызначыць і ўпарадкаваць пэўныя працэсы, звязаныя з абрадавай кухняй, самі рэцэпты: інгрыденты, працэс прыгатавання і ўжывання стравы ў час свята. Адметным з'яўляецца і тое, што рэспандэнты, якія нарадзіліся да 1930-х гадоў, даволі яскрава і змястоўна даюць апісанне страваў, а рэспандэнты нараджэннем пасля 1930 года ўжо не могуць даць канкрэтнай інфармацыі. Іх дзяцінства і юнацтва прыпала на даволі цяжкі гістарычны перыяд – 1940-я гады, калі, як яны самі выказваліся, было не да захавання традыцыяў, народ імкнуўся хоць неяк выжыць і задаволіць свае натуральныя патрэбы ў ежы. Але нават у той складаны час традыцыйная кухня захоўвалася, і людзі прытрымліваліся абрадававага страваў.

Варта адзначыць і такі ўспешны момант. У наш час, у пэўнай ступені складаны для аўтэнтчных традыцыяў, усё ж існуюць людзі, якія клапацяцца пра захаванне спадчыны, у тым ліку і кухні, і прыкладаюць шмат намаганняў для аднаўлення і ўвядзення ў сучаснае жыццё старадаўніх абрадавых страваў. Такім чалавекам, напрыклад, у нашым раёне з'яўляецца Зінаіда Абраменка, 1948 года нараджэння, якая гаспадарыць на аграсядзібе «Спадчына» ў в. Рэут, што непадалёк Клімавічаў. Зінаіда Рыгораўна даволі пільна прытрымліваецца старадаўніх страваў беларусаў і шырока ўжывае іх у час прыёму розных гасцей, у тым ліку і замежных. А гэта, на маю думку, і ёсць вельмі важны крок у прапагандзе нашай культуры.

Аляксандр ГАЛКОЎСКИ,
навуковы супрацоўнік Клімавіцкага
раённага краязнаўчага музея
Фота аўтара

З. Абраменка

ЛЮТЫ

22 – Нікіціна Аляксандра Пятроўна (1924–1997), беларуская дзяўка самадзейнага мастацтва, хормайстра, заслужаны работнік культуры Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

23 – «Беларус» (Масква; 1919), рабочы клуб, адкрыты культурна-асветным аддзелам Беларускага нацыянальнага камітэта і Маскоўскай Беларускай секцыяй РКП(б), – 95 гадоў з дня заснавання.

24 – м. Мір (Карэліцкі р-н) – 435 гадоў з часу атрымання магдэбургскага права (1579).

24 – Полацкі царкоўны сабор (Полацк; 1839), сход іерархаў уніяцкай царквы на Беларусі і Украіне (у межах Расійскай Імперыі), які прыняў рашэнне аб яе далучэнні да Рускай праваслаўнай царквы – 175 гадоў.

25 – Сяргей Дарожны (сапр. Серада Сяр-

гей Міхайлавіч; 1909, Слонім – 1943), беларускі паэт – 105 гадоў з дня нараджэння.

26 – Колас Георгій Данілавіч (1929, Чэрвеньскі р-н – 1994), беларускі літаратурны і тэатральны крытык, публіцыст, кінадраматург – 85 гадоў з дня нараджэння.

26 – Пекур Павел Аляксеевіч (1909–1982), беларускі акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

27 – Радзівіл Кароль Станіслаў (мян. Панае Каханку; 1734, Нясвіж – 1790), дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага – 280 гадоў з дня нараджэння.

29 – Яленская Эма Зыгмундаўна (у замстве Дмахоўская; 1864, Петрыкаўскі р-н – 1919), беларуская фалькларыстка, этнограф, польская пісьменніца – 150 гадоў з дня нараджэння.

Здаровы сэнс паказвае:

– у выніку пажару ці надзвычайнай сітуацыі тэлефануйце на нумар «101»;

– калі сыходзіце з хаты, выключайце ўсе электрапрыборы, адключайце ад разетак, акрамя халадзільніка. На ўсялякі выпадак абмяняйцеся нумарамі тэлефонаў з суседзямі па лесвічнай пляцоўцы;

– ні ў якім разе не шукайце месца ўцечкі газу з дапамогай адкрытага агню;

– памятайце, што пры ўзнікненні пажару першы вораг не агонь, а дым, які слепіць і душыць;

– пры эвакуацыі людзей нельга карыстацца ліфтамі;

– курэнне ў ложку – асноўная прычына пажараў і гібелі людзей;

– памятайце: кожны трэці пажар у горадзе адбываецца ў жыллі; – нават пры самым слабым задымленні трэба тэрмінова выклікаць выратавальнікаў;

– не пакідайце дома малых дзяцей без нагляду;

– не сушыце бялізну над газавай плітой;

– не выкарыстоўвайце для распальвання печак газу, бензін і іншыя сродкі і вадкасці, што лёгка ўзгараюцца;

– каб пазбегнуць трагічных здарэнняў, усталойце ў кватэры аўтаномныя пажарныя апавяшчальнікі, якія рэагуюць на дым і сігналізуюць аб пажары на самых ранніх стадыях. Абавязкова падтрымлівайце яго ў працоўным стане;

– калі ж вы знайшлі шарыкі ці ёмістасць з іртуццю, тэрмінова паведамляйце пра знаходку па тэлефоне «101».

*Дзяніс ПРОЦЬКА,
начальнік ЦРАНС
г. Мінска*

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МЯДЗЕЛЬСКАЯ КАФЛЯ – архітэктурна-дэкаратыўная кераміка сярэдзіны – 2-й пал. XVI ст. Мядзельскія майстры выраблялі тэракотавую і паліваную кафлю (найчасцей ужывалі карычневую, зялёную празрыстую паліву, а таксама белую эмаль). Найбольш раннія – адціснутыя ў драўляных або гліняных формах каробчатых кафлі, якія маюць заглыбленую вонкавую пласціну з квадратнай высокай рамкай па краі і высокую румпу. Выраблялі таксама паліхромныя паясныя, карнізныя кафлі, «каронкі», «гарадкі», дэкараваныя рэльефным геаметрычным арнамантам (выявы кругоў, салярных знакаў), сюжэтнымі кампазіцыямі на рэлігійную тэматы-

ку, з выявамі чалавека, міфалагічных істотаў і інш.

МЯДНІЦА – даўняя мера сыпкіх рэчываў і вадкасцяў на землях Беларусі. Раўнялася 12 гарцам – 33,84 літра.

МЯДНІЦА – медная або гліняная пасудзіна на кшталт міскі ёмістасцю 8–12 л для ўмывання і мыцця посуду. У заходняй Беларусі гліняныя мядніцы часам рабілі з падстаўкай для мыла і аздаблялі ангобнай размалёўкай.

МЯЛА, мялка – прылада (станок) для мяцця сырамятнай скуры.

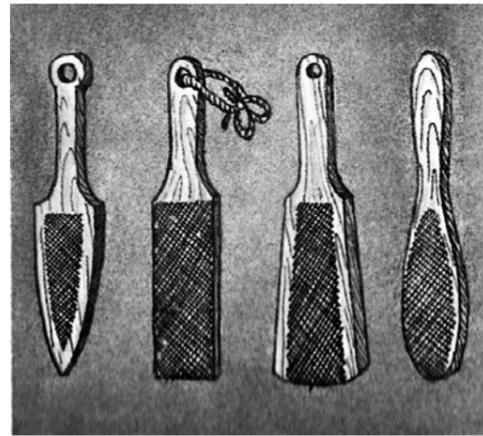
Найбольш старажытны тып – 2 калы даўжынёю да 4 м і груз (кола, калодка, жоран). Скуру разразалі на палосы шырынёю каля 30 см і сшывалі ў кольцападобны пас даўжынёю да 5 м, перакідалі яго цераз перакладзіну, а ўнізе мацавалі груз. Іншы раз палосы сшывалі разам па канцах, адзін канец прывязвалі вярхоўкай да бэлькі, а да другога чаплялі груз. Працавалі звычайна 5 мужчынаў: чацвёрта прасоўвалі паміж палосамі скуры накрыв калы (жэрдкі), пяты раскручваў груз, паккуль скура не звівалася ў вярхоўку. Калі груз падымаўся ўгору, рабочыя націскалі калы ўніз. Калі груз круціўся ў адваротны бок, калы хутка падымалі да перакладзіны. Працэс мяцця (вярчэння) сырамяці доўжыўся 12–16 гадзінаў з перапынкамі прыкладна праз кожныя 3 гадзіны для тлушчэння

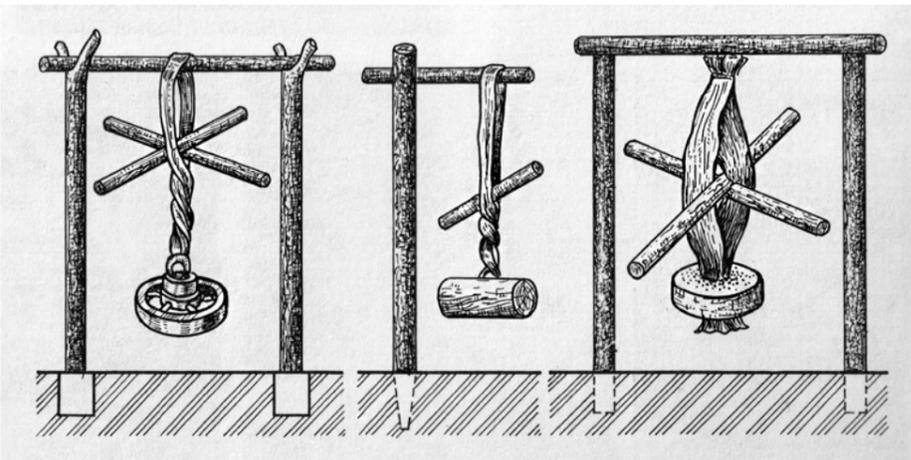
*Мядзельская кафля.
Тэракота (2-я пал. XVI ст.)*

(змазанна дзёгцем) скуры. Іншы раз мяццё ажыццяўлялі тры чалавекі з дапамогай аднаго кала.

Другі тып мяла выкарыстоўваўся пераважна ў мястэчках. Яго састаўныя часткі: драўляны слуп, замацаваны ў падлозе будынка або ўкапаны ў зямлю, і 2 дошкі, паралельна насаджаныя на яго. Змазаная дзёгцем скура замацоўвалася клінам у адтуліне слупа. Два мужчыны круцілі дошкі то ў адзін, то ў другі бок, скура накручвалася на калкі вакол слупа, расцягвалася і змякчалася. Ручная праца магла замяняцца коннай цягай.

Мянташкі

Мялы для сырыцы

МЯЛКА – прылада для пачатковай апрацоўкі (мяцця) ільняной ці канаплянай расты. Тое, што і церніца.

МЯНТАШКА – прылада для вярчэння касы. Рабілі яе з цвёрдай драўніны (дубу, грабу,

бярозы) у выглядзе лапатачкі (даўжыня 30–32 см, шырыня 6–7 см) з насечкамі на яе шырокім канцы. Паверхню з насечкамі намазвалі смалою або змочвалі вадою і потым пасыпалі пяском. З пач. XX ст. пашыраныя мянташкі заводскага вырабу.